Colecţia *Liman duhovnicesc*

Conferinţele ASCOR Iaşi

4

Mitropolitul Bartolomeu Anania

Rugăciunea, ivzor de putere în încercările vieţii

Prezenta broşură reflectă transcrierea (adaptată pentru tipar) conferinței susținute în anul 1996, de Mitropolitul Bartolomeu Anania, la invitația ASCOR Iaşi.

ISBN 978-606-666-065-5

Mitropolitul Bartolomeu Anania

Rugăciunea, izvor de putere în încercările vieții

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iaşi, 2013

Rugăciunea este, prin excelență, vorbirea omului cu Dumnezeu. Despre fiecare persoană se presupune că are o față. Fața este acea latură a persoanei prin care respectiva persoană se întoarce către ceva sau către cineva. Din acest punct de vedere şi Dumnezeu are o față şi ştim aceasta chiar de la psalmistul David: „Nu-ți întoarce fața ta de la mine". Aşa încât, de câte ori omul îşi întoarce fața către Dumnezeu, pentru a intra în comuniune cu Dânsul, Dumnezeu îşi întoarce şi El fața, în aşa fel încât, duhovniceşte vorbind, cele două entități, cele două persoane - persoana lui Dumnezeu şi persoana omului - se întâlnesc față către față. Este, deci, o convorbire directă şi care, până la urmă, duce la comuniune. Dacă rugăciunea nu are o finalitate şi nu se topeşte în această comuniune, nu este o rugăciune adevărată, ci e mai mult o convenție.

Rugăciunea face parte din viața spirituală a omului, dar aş vrea şi aici să fac o oarecare delimitare, pentru ca să eliminăm, pe cât este posibil, confuziile

terminologice. În mod obişnuit se vorbeşte despre o viață materială şi o viață spirituală a omului. Această distincție se făcea chiar şi-n vremea comunismului ateu, dar prin viața spirituală se înțelegea, în special, cultura sau ceea ce nu ține neapărat de activitatea materială, ceea ce nu ține de plug sau de fabrică; o viață raportată mai mult la intelect.

Distincția trebuie făcută mai întâi terminologic: „spiritual" vine de la „spiritus", „vita spiritus", care înseamnă viață spirituală, sufletească. Dar în limba română avem un alt cuvânt care defineşte mai bine ceea ce vrem noi să înțelegem prin viață spirituală. Pentru că aceasta este mai mult decât cultură şi trebuie să fie mai mult decât cultura. Într-o pagină frumoasă, pe care o raportez neapărat la Noica, un Constantin Noica care se ancorase şi se plafonase de cultură, Andrei Pleşu, nemulțumit de această plafonare, a spus: „Vreau să mă ancorez în ceea ce este mai mult decât cultură, pentru că un om de cultură nu este altceva decât o imensă bibliografie. Eu vreau să fiu mai mult decât bibliografie. Şi, pentru a fi mai mult decât

aceasta, trebuie să mă ancorez în viața spirituală". Dar vine, la un moment dat, Alexandru Paleologu şi spune: „Mie mi se pare foarte general şi foarte confuz acest termen: spiritual, spiritualitate. Ce este aceea?" Mai târziu a revenit, pentru că a aprofundat această problemă şi şi-a dat seama că nu este o vorbă goală sau nu este o vorbă convențională aceea de a avea o viață spirituală şi de a te ancora în spiritualitate. Oricum, este mai mult decât cultură.

Avem un alt termen, care este în aparență sinonimul lui „spirit": „duhul". Aceste două cuvinte, unul fiind de sorginte latină şi unul de origine slavonă, par să fie sinonime prin derivatele lor, dar, de fapt, nu este deloc aşa. Pentru că spiritul dă spiritualitate, iar duhul dă duhovnicia. Duhovnicia este altceva sau mult mai mult decât spiritualitatea. Spiritul dă spiritualul. Un om spiritual poate să fie şi un om care face glume. De aceea viața spirituală este mult mai puțin decât viața duhovnicească, iar rugăciunea face parte nu din viața spirituală, ci din viața duhovnicească. Acest lucru este foarte important de reținut!

Sfântul Apostol Pavel face o distincție netă între omul, spunem noi, firesc, dar într-o traducere foarte originală este omul psihic – „psihicos”, „antropos psihicos”, şi omul duhovnicesc (iertați-mă dacă uneori fac recursuri la filologie, dar aş vrea să fiu cât se poate de explicit, pentru a face distincția corectă între omul psihic şi omul duhovnicesc). În toată doctrina sa, Sfântul Apostol Pavel nu dă foarte mulți bani pe omul psihic, pentru că psihicul este partea labilă a omului. Psihicul determină chiar şi pasiunile carnale, care se infiltrează în noi, şi avem, într-o rugăciune lăsată de unul din Sfinții Părinți, un fragment în care ne rugăm lui Dumnezeu să ne îndepărteze de relele care se lucrează cu gândul înlăuntrul trupului nostru. Deci psihicul poate să lucreze răul şi poate să activeze chiar asupra trupului, determinând pasiuni carnale şi vinovate. Psihicul, în genere, aşa cum am mai spus, este partea labilă, partea schimbătoare a omului şi fiecare dintre noi ştim că starea psihică se poate schimba de la oră la oră, în funcție şi de vremea de afară, şi de atmosfera din casă, de somnul pe care l-ai făcut sau nu

l-ai făcut, de mâncarea care ți-a plăcut sau nu ți-a plăcut, de ambianța imediată sau mai îndepărtată.

Sfâtnul Pavel îl vede pe om ca pe un ins cu foarte multă statornicie, iar statornicia i-o dă duhul şi prin aceasta el devine om duhovnicesc. Duhul reprezintă permanența omului şi, mai ales, etajul superior, prin care el poate să intre în comunicare şi în comuniune cu Dumnezeu. De aceea, Sfântul Apostol Pavel creează o ierarhie stratificată valoric a părților omului, aşezând trupescul la nivelul de jos, psihicul deasupra acestuia, apoi duhovnicescul, iar deasupra tuturor noeticul, de la termenul grecesc „nous”, care este tradus prin „intelect”, „rațiune”, „inteligență”. Este partea cea mai fină, cea mai rafinată a sufletului, prin care omul duhovnicesc, în starea de extaz, intră în comuniune cu Dumnezeu. Dar, mai mult decât starea de extaz - pentru că extazul este revărsarea insului în afara lui – se află starea de entaz, care este înmănuncherea insului în interiorul său, aşa încât omul cu adevărat duhovnicesc depăşeşte şi etajul psihicului şi pe cel al duhovnicescului,

intrând în acela al noeticului, adică de legătură imediată cu Dumnezeu.

La acest nivel chiar rugăciunea devine inutilă, pentru că starea de rugăciune nu mai este o convorbire cu Dumnezeu, ci participarea sfântului - căci despre el este vorba - la Dumnezeu, îndumnezeindu-se prin participare la harul lui Dumnezeu. Făcând aceste precizări nu înseamnă că rugăciunea, parte din viața duhovnicească a omului, este o contemplație, pentru că ea este altceva decât contemplația, care implică mai mult intelectul. Rugăciunea este activă, lucrătoare, iar Evagrie Ponticul, unul dintre părinții cei mai importanți ai creştinismului, spunea, la un moment dat, că: „rugăciunea este folosirea cea mai autentică şi mai bună a intelectului”. Ea nu se poate face fără participarea intelectului, adică să înțelegi rugăciunea, să ți-o asumi prin înțelegere, pentru că, altfel, ea devine mecanică şi nu mai este rugăciune, ci doar o simplă deprindere. De aceea trebuie să evităm prezumția că rugăciunea nu ar face parte din viața practică a omului, ci numai dintr-o stare a lui statică.

Sfântul Apostol Iacov, în epistola sa, vorbeşte despre cei care trebuie să cheme preoţii pentru a face rugăciuni celor bolnavi, spunând că: „Mult poate rugăciunea dreptului”. Corect este: „mult poate face rugăciunea dreptului cea lucrătoare”, în care „cea lucrătoare” are valoare de apoziţie, adică defineşte sau redefineşte ceea ce s-a spus înainte. Rugăciunea dreptului este, prin definiţie, lucrătoare, este un izvor dinamic, care curge, care vine de undeva şi care te alimentează. Rugăciunea este, astfel, un factor activ, deşi se petrece în absoluta intimitate a eului duhovnicesc.

În cele ce urmează aş vrea să mă refer la una dintre modalităţile de rugăciune, adică din cele două: rugăciunea colectivă şi rugăciunea personală. Nu voi vorbi despre rugăciunea în comun, pe care o cunoaştem din biserică, din viaţa noastră liturgică. Dar Mântuitorul Hristos a introdus, prin exemplul personal, întâi această rugăciune - personală. Chiar a mers până acolo încât, ca să-i trezească pe contemporanii săi, a negat valoarea rugăciunilor publice, pe care obişnuiau fariseii să le facă prin pieţe, pe străzi şi

pe la răspântii. A osândit un astfel de mod de a se ruga, dar nu a osândit, în schimb, rugăciunea din templu, pe care a făcut-o şi El, şi-o făceau şi Apostolii.

În repetate rânduri, însă, ne spun Sfinții Evanghelişti, Mântuitorul Hristos, din când în când, se retrăgea în loc deosebi, adică în loc deosebit, departe de ucenicii Săi, şi mergea fie într-un munte, fie într-un pustiu, ca să se roage. Toate acestea pentru a intra într-o comuniune foarte apropiată cu Părintele Său ceresc. De altfel, ca Dumnezeu, nu Se despărțise de Tatăl, dar simțea nevoia, periodic, prin rugăciune directă şi personală - pentru că Iisus e o persoană, iar Tatăl Său ceresc e tot persoană – să comunice. Chiar şi atunci, înainte de Patimi, în grădina Ghetsimani, când se găsea împreună cu ucenicii, i-a lăsat pe aceştia singuri şi S-a îndepărtat la un număr de metri, aşa încât să nu poată fi auzit, pentru a se ruga cu voce tare, în intimitatea singurătății Lui. Acest exemplu a fost urmat şi de Sfinții Apostoli şi, apoi, de Sfinții Părinți, cultivat fiind până în zilele noastre.

Este greşit să se creadă că participarea numai la viaţa liturgică şi la rugăciunea liturgică este suficientă pentru un creştin. Dacă viaţa creştinului nu cultivă şi rugăciunea personală, acesta nu este un creştin adevărat sau întreg. Iar locul pentru rugăciunea personală îl cunoaştem tot de la Mântuitorul Hristos: „Intră în cămara ta - adică în odaia ta - şi roagă-te singur acolo, pentru ca să te vadă doar Dumnezeu, Cel ce este într-ascuns". Tu ascunde-te de oameni, stai de vorbă cu Dumnezeu, pe Care nu-l văd oamenii şi, în felul acesta, vei realiza această rugăciune adevărată! Cu toţii cunoaştem Liturghia, dar să ştiţi că din Liturghie face parte această rugăciune.

Aici fac o mică paranteză, ţinând să menţionez că în Liturghie există şi o parte nevăzută, pe care credincioşii din biserică nu o văd niciodată şi nu o aud. Ea se numeşte Proscomidie şi, de fapt, este partea pregătitoare a ceea ce se vede. În fiecare altar se găseşte, în partea stângă, o firidă, care se cheamă proscomidiar, şi unde se găsesc pregătite pâinea, vinul şi apa din care se pregătesc Sfintele Taine.

Înainte de începerea Liturghiei auzite şi văzute, preotul, îmbrăcat în odăjdii, oficiază Proscomidia, adică această parte a Liturghiei care nu se vede şi în care pomeneşte numele morților şi viilor înscrise pe pomelnicele pe care credincioşii le lasă la altar.

Este, poate, partea cea mai frumoasă şi mai impresionantă a Sfintei Liturghii, tocmai pentru că nu este văzută şi auzită, dar şi pentru că la Proscomidie nu poate oficia decât un singur preot sau câte un singur preot, chiar dacă la Liturghie participă un sobor de şase, zece sau douăzeci de clerici. Cel puțin pentru acele minute, în care îşi pomeneşte morții şi viii în singurătate, orice preot devine un pustnic. Pentru că se însingurează. Acolo nu este decât el şi Dumnezeu. Nu este în fața credincioşilor. Acolo nu mai contează dacă este bătrân, dacă este tânăr, dacă este înalt sau scund, dacă este frumos sau urât, dacă are veşminte mai mult sau mai puțin strălucitoare. Nu mai contează nimic din aspectele exterioare sau spectaculoase ale preotului şi ale slujirii lui. Este un capitol despre

care însuşi Arghezi a scris o pagină foarte frumoasă şi, amintindu-mi-o, m-am pomenit că fac această paranteză, pe care iată că o închid.

Aşadar, chiar dacă în timpul rugăciunii obşteşti există o parte de rugăciune directă şi personală, singulară şi singularizată, cu atât mai mult rugăciunea creştinului trebuie să fie astfel. Acasă la el, în camera lui şi, dacă nu are doar o cameră a lui, atunci un colț din camera lui, în care, de obicei, se pun şi icoane, pentru binecuvântare, dar şi pentru ambianță se inițiază această legătură cu Dumnezeu. Prezența unei icoane pentru rugăciune este şi un fel de cenzură morală. În fața unei icoane nu poți înjura, nu poți fuma, nu poți bea, nu poți spune cuvinte urâte, nu poți face gesturi nepermise, pentru că ai impresia tot timpul că te vede Dumnezeu. Nu hârtia sau nu lemnul, ci Acela pe care icoana îl reprezintă! Deci, este o cenzură binefăcătoare şi permanentă asupra vieții morale a omului. De aceea, colțul în care se face rugăciunea este împodobit cu icoane.

Există şi un timp al rugăciunii. Nu m-aş referi la viaţa monahală, în care se săvârşesc cele şapte laude, după cuvântul psalmistului, care spune: „De şapte ori în zi te-am lăudat, Doamne", ci la viaţa omului obişnuit, care, de obicei, se roagă de două ori pe zi: dimineaţa şi seara. Dimineaţa, după ce s-a sculat, şi seara, înainte de culcare. Dacă s-a deprins, este bine să se închine şi să spună o rugăciune înainte de masă şi, iarăşi, foarte bine dacă spune încă una, scurtă, după masă. Dar cel puţin seara şi dimineaţa creştinul trebuie să se roage în singurătate, numai el şi Dumnezeu.

Există şi o direcţie a rugăciunii: de obicei ne orientăm către răsărit, pentru că avem cunoştinţă de faptul că din partea răsăritului se va arăta Fiul Omului, ca un fulger, atunci când va veni să-i învieze pe toţi şi să-i judece. Rugăciunea cea mai puternică este aceea care este însoţită de post. Nu de mult s-a citit în biserici o Evanghelie despre un copil demonizat, pe care Sfinţii Apostoli, la rugămintea tatălui copilului, nu fuseseră în stare să-l vindece. Întrebat, după aceea,

de către ei: „Noi de ce n-am putut, Învățătorule, să-l vindecăm?” li s-a spus că „Acest neam de demoni nu poate fi scos decât cu post şi rugăciune”. De obicei rugăciunea trebuie asociată cu postul şi, din acest punct de vedere, chiar din viața obişnuită, este bine ca, dimineața, rugăciunea să fie făcută înainte de micul dejun. Aceasta presupune şi o stare de post; minimă, dar este. Pentru că stomacul îmbuibat nu este prielnic rugăciunii. Asta o ştim din practică. Este foarte important ca rugăciunea să fie însoțită de credință, credința însemnând şi participarea intelectului de care v-am vorbit, adică o rugăciune conştientă de ceea ce poate ea.

Din acest punct de vedere aş vrea să citez un text din Evanghelia lui Marcu, într-o tâlcuire - o spun cu toată umilința, dar şi cu toată responsabilitatea - care îmi aparține, pentru că am dat peste o variantă a textului care permite o asemenea traducere, fără niciun fel de putință de tăgadă. În mod obişnuit cuvintele Mântuitorului din Evanghelie sună aşa: „Pe toate câte le cereți, rugându-vă, să

credeți că le veți primi şi le veți avea”, ceea ce este firesc, în ordinea logică a lucrurilor. Textul adevărat, pe care mi-am permis să vi-l dau, cu toată răspunderea, este următorul: „Pe toate câte le cereți, rugându-vă, să credeți că le-ați şi primit şi le veți avea”. Aceasta ne arată, cu adevărat, rugăciunea care apelează la credința pură, credință ce nu mai este însoțită de nădejde. Dacă folosim verbul la viitor („să credeți că le veți primi şi le veți avea”) intervine nădejdea, nădejdea că le voi primi, care însoțeşte credința. Dar, dacă eu, în clipa în care mă rog pentru ceva ce nu am, cred cu tărie că le-am şi primit, atunci, în mod sigur, le voi avea. Dar aceasta înseamnă o formă extraordinară de credință, foarte puternică. Să ştiți, însă, că nu este absurd acest text.

Să ne amintim tot de Mântuitorul Hristos, atunci când se apropia de Betania, unde murise prietenul său Lazăr. Au ieşit surorile să-l întâmpine, în speță Marta. El ştia că Lazăr a murit şi avea de gând să producă minunea, însă ne spune Sfântul Evanghelist Ioan că „Iisus Şi-a ridicat

ochii către cer şi a rostit: Îţi mulţumesc, Părinte, că M-ai ascultat!”. I s-a adresat Părintelui ca şi cum minunea ar fi avut loc, dar ea nu se realizase încă. Ori de câte ori săvârşea o minune extraordinară, Iisus Îl invoca pe Părintele Său, ca să fie împreună, ca împreună să săvârşească minunea. Aşa a făcut şi înainte de înmulţirea pâinilor, şi-n alte împrejurări, cu totul neobişnuite. De data aceasta îi mulţumeşte Părintelui Său pentru ceea ce nu săvârşise, dar care urma să fie săvârşit în realitate.

În privinţa aceasta, Sfântul Apostol Pavel are un text foarte frumos, în Epistola sa către Romani, în care vorbeşte despre Dumnezeu: „Pe cele ce nu sunt le cheamă, ca şi cum ar fi”. Adică pentru Dumnezeu nu există virtualitate, ci numai realitate. În clipa în care Dumnezeu a gândit un lucru, acel lucru începe să existe; în clipa în care a hotărât să facă ceva, acel ceva intră în fiinţă. Acest fel de rugăciune, la care mă refer, cred că este cea mai înaltă treaptă, chiar pentru credinciosul obişnuit să se roage cu adevărat.

Rugăciunea încetează să mai fie cerere, devenind o permanentă mulţumire. Tot într-o rugăciune liturgică de taină, pe care credincioşii de rând nu o aud, preotul îi mulţumeşte lui Dumnezeu pentru Împărăţia ce va să vină. Îi mulţumeşte pentru ceea ce nu a venit încă, dar care, în mod sigur, va veni, pentru că a fost făgăduită de Dumnezeu şi tot ceea ce a făgăduit Dumnezeu începe, în ochii Lui, să devină realitate, chiar dacă nu şi pentru noi. Aceasta este o formă extraordinară de a privi lucrurile.

Rugăciunea, ca izvor de putere, izvor al puterilor sufleteşti, fără îndoială, dar şi al celor fizice, presupune, în încercările vieţii, prin încercările vieţii, o experienţă ieşită din comun. Încercarea poate să fie o boală, poate să fie despărţirea de cei dragi, poate să fie starea de singurătate, poate să fie o întâmplare nenorocită în familie. Gama e foarte largă şi o putem uşor descoperi în experienţa noastră de fiecare zi.

Aş vrea să depun o mărturie indirectă şi o mărturie directă, pentru a exemplifica mai bine acest lucru. Mărturia indirectă, dar căreia îi sunt martor, se

referă la o familie de români care trăieşte în Canada. El, preot şi scriitor, iar ea scriitoare. Familia se numeşte Ichim. Ea, mamă a şase copii şi, pe când copilul al şaselea avea câteva luni, hrănindu-se încă la sânul ei, a fost anunțată de medici că suferă de leucemie, deci de un cancer al sângelui, o boală care condamnă iremediabil la moarte. După toate analizele i s-a dat cam un an. Acolo, în străinătate, medicii sunt pragmatici şi au altă mentalitate decât la noi, pentru ca ei să-şi facă socotelile, testamentul, să-şi aranjeze copiii.

Trebuie să adaug faptul că cei doi, soț şi soție, sunt prieteni vechi de-ai mei. Dumitru Ichim este poet de origine moldoveană. Mi-au scris cu disperare. Mai întâi el, fără să ştie Florica, şi apoi amândoi. Ce am putut să le spun? E foarte greu. Le-am spus doar atât: când eram şi eu în America (eu nu am fost preot de parohie, am lucrat la centrul eparhial, dar acolo în America sunt şi români răzlețiți pe la câte o fermă, pe undeva, şi se întâmplă că se îmbolnăveşte sau moare cineva şi cere asistență religioasă) am primit un telefon să trimitem un preot la un spital, unde se găsea

o româncă, care cerea asistență religioasă din partea unui preot ortodox. Neavând pe nimeni la îndemână, m-am dus eu la spital. Era vorba de o doamnă de vârstă mijlocie, la 45 de ani, şi care mi-a spus: „Am cancer şi medicii mi-au zis să mă pregătesc de moarte. Vreau să trec dincolo pregătită. Aşa că doresc să mă spovedesc şi să primesc Sfânta Împărtăşanie. Nu țin de nicio parohie, sunt soția unui fost fermier, am rămas singură şi, iată, acum mă pregătesc să trec dincolo". S-a spovedit, s-a împărtăşit şi, după aceea, i-am spus: „Nu pleci singură, L-ai primit pe Hristos şi pleci împreună cu Hristos. Să-L ai tovarăş de drum!".

Am plecat apoi şi am uitat. Peste aproximativ doi-trei ani, vara, mă aflam la un picnic pe care-l fac comunitățile etnice şi, la un moment dat, se apropie de mine o doamnă şi-mi spune: „Mă recunoaşteți?" I-am spus că parcă am văzut-o undeva, dar nu ştiu unde. „Ați fost odată într-un spital şi ați împărtăşit o bolnavă condamnată la moarte prin cancer?" Am răspuns: „Da, da, îmi amintesc!" La care ea mi-a răspuns: „Eu

sunt aceea. Nu numai că n-am murit, dar iată că sunt sănătoasă şi particip la acest picnic”.

Nu zic neapărat că s-a făcut o minune; poate că medicii s-au înşelat în diagnostic. Dar este, totuşi, vorba de un caz de excepție, în care cineva trece prin conştiința tragică a condamnării iremediabile la o moarte apropiată şi, totuşi, trăieşte.

Familiei Ichim i-am scris: „Vă depun această mărturie. Restul construiți voi!”. Vreau să vă spun că această soție de preot şi scriitoare, după ce a trecut prin faza disperării, s-a agățat de credință şi de rugăciune. Aşa încât ea, cu întreaga familie, şi-a pus genunchii la pământ şi s-a rugat tot timpul, zi şi noapte, şi în loc să se mai dea de ceasul morții, s-a apucat să scrie o carte pe care i-am editat-o la Cluj, cu titlul: *La porțile disperării începe speranța*. Pentru că acolo, la porțile disperării, a intervenit credința, însoțită de rugăciune. Mărturiseşte în carte că se ruga lui Dumnezeu nu să o salveze sau să o vindece, căci ştia că dintr-o asemenea boală nu te poți vindeca, ci să-i dea atâta viață cât să crească

copilul acela mic. Mărturia mea este că de atunci au trecut 9 ani! Ea ar putea muri şi nu se pregăteşte să moară. E bolnavă, ia medicamente, dar n-a murit. Cred că rugăciunea a avut un efect extraordinar! O încercare în viață cum rar se poate întâmpla şi în care a lucrat rugăciunea lucrătoare, rugăciunea vie, rugăciunea activă şi rugăciunea care nu mai pune condiții şi-a arătat puterea. Mai mult decât atât: o rugăciunea în care se cere mult mai puțin decât poate da Dumnezeu, dar Dumnezeu dă şi arată mai mult.

Spuneam mai înainte că voi aduce şi o mărturie directă despre valoarea rugăciunii, dintr-o experiență pe care, personal, am avut-o: perioada detenției. Eu vorbesc foarte rar despre această perioadă, pentru că, mai întâi, aceasta înseamnă o îndelungată şi grea suferință şi de la început eu am pus această suferință la picioarele lui Dumnezeu şi am hotărât să fie răscumpărare pentru păcatele mele (nu cele politice, ci de altă natură). Aşa încât am investit-o cu o încărcătură morală pe care nu aş vrea să i-o retrag. De îndată ce o etalez, înseamnă

că mă laud, şi, dacă mă laud, i-am retras încărcătura pe care i-am oferit-o. Şi-n al doilea rând, mă feresc, pe cât este cu putinţă, ca oamenii să vadă în mine ceea ce se numeşte un erou. N-am fost şi nu sunt un erou. Dar s-a întâmplat să am această experienţă de şase ani, pe care i-am executat dintr-o condamnare de douăzeci şi cinci.

Nu-i vorba de vreo experienţă a mea, ci eu vorbesc de experienţa tuturor sau a imensei majorităţi, câţi ne găseam în închisoare, cu diferite condamnări, cei mai mulţi cu condamnări foarte grele, cu un regim comunist care se instalase bine la putere şi care făgăduia să domnească la infinit. Minunea însă a venit în 1989, dar trebuie să recunoaştem că ne-a luat prin surprindere. Nu eram pregătiţi pentru ea şi, din păcate, nu suntem nici astăzi pregătiţi pentru această libertate pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu, pentru că nu ştim să o folosim. Dar, când ai intrat în acest sistem, cu o condamnare foarte grea şi înconjurat de oameni care te urăsc, este greu să mai crezi că te eliberezi curând. Aşa încât te vezi părăsit, izolat, umilit şi, să ştiţi, foarte

neputincios, mai ales atunci când ai trecut prin torturile fizice, la capătul cărora trebuia să pui o semnătură care, de fapt, te condamna formal, pentru ca justiția să aibă îndreptățirea de a pronunța o sentință. Atunci este segmentul total de neputință, pentru că şi rezistența fizică are, totuşi, un capăt. Atunci nu-ți mai rămâne decât credința şi rugăciunea. De aceea toți oamenii politici, care au petrecut zeci de ani prin închisorile comuniste, au trăit această experiență integrală a credinței şi a rugăciunii, ca singurul izvor de putere.

Ce înseamnă putere? Puterea de a rezista atât fizic, cât şi moral. Şi, aşa cum Florica Ichim, ştiind că este condamnată la moarte, se ruga lui Dumnezeu nu s-o vindece, ci să-i dea atât cât să mai crească copilul cel mic, un deținut politic nu se ruga la Dumnezeu să fie eliberat, ci se ruga ca Dumnezeu să-l țină la limita de jos a sănătății şi a puterii de rezistență şi să-i țină sufletul sănătos. Pentru ca în acea izolare, în care se găsea, să poată avea o viață spirituală şi, mai mult, o viață duhovnicească. De aceea şi administrația se înverşuna să împiedice,

pe cât era cu putință, această ultimă rezistență a deținutului. Repet: nu era vorba atât de rezistența fizică, pentru că te obişnuieşti şi cu foamea, ani de zile neavând senzația că ai fost sătul. Dar nu asta este important, deoarece corpul se adaptează şi nu mai are importanță că de la 80 de kg ai ajuns la 50 de kg. Important este cum îți este sufletul.

Să ştiți că, dacă regimul comunist ateu a încercat o armă împotriva distrugerii omului, nu a fost distrugerea fizică - afară de lagărele de exterminare şi de lupta de clasă -, ci eroziunea sau distrugerea lui morală. De aici lupta împotriva religiei şi lupta împotriva culturii, cele două valori interioare ale omului. În închisoare oamenii se salvau prin aceste două bunuri: prin religie, exprimată prin credință şi rugăciune, şi prin cultură. Dar pentru acesta îți trebuie nişte instrumente minime.

În închisoare se învăța teologie şi trebuie să ştiți că marii noştri teologi, părintele Stăniloae, marele profesor Teodor Popescu şi mulți alții, patronau adevărate catedre de teologie în celulele prin care treceau. Se învăța de la ei teologie,

rugăciuni, modalitatea de a spune o rugăciune şi de a o trăi. În condiția aceasta, de detenție, nu se mai pune problema locului unde să te rogi, pentru că nu ai decât celula şi colțul celulei, dar era singura zonă în care administrația nu te putea controla. Te controla asupra mâncării, te controla asupra somnului, asupra ținutei, asupra frigului. Nu putea să-ți controleze gândurile sau eul tău interior.

Era interzisă cu desăvârşire rugăciunea în comun, mai cu seamă în celulele în care se afla un preot. I se punea în vedere că nu are voie să facă slujbe. Dacă se făceau, se făceau în mare secret şi cu oarecare riscuri. Era dificil să stea cineva în picioare în colțul celulei şi să-şi facă rugăciunile, de aceea locul cel mai propice de rugăciune era în pat, cu pătura trasă pe piept, cu mâinile strânse pe piept, sub pătură şi cu fața în sus - aşa îşi făcea orice deținut rugăciunile de dimineață şi de seară, pentru că în pat nu aveai voie decât în timpul orelor permise de noapte, în niciun caz ziua. Ziua trebuia să stai ori în picioare, să te mişti prin celulă sau pe marginea patului,

dar în niciun caz să te rezemi, cumva, de perete. Acesta se pedepsea. Nimeni, însă, nu te împiedica să te rogi plimbându-te, să stai pe marginea patului, să-ți încrucişezi mâinile şi să te rogi. Mai mult decât atât: deținuții dintr-o celulă îşi propuneau şi admiteau ore anume de tăcere, pentru a se putea ruga. Se spunea: „Iată, ceasul acesta va fi pentru rugăciune" şi fiecare închidea ochii şi se ruga în tăcere.

Rugăciunea era cu desăvârşire interioară, era adunată şi simțeai pe Dumnezeu că este aproape. Ziua ți se părea mai uşoară, ceasurile mai lesne se suportat. Mulți deținuți doreau să învețe rugăciuni sau să rețină formule teologice. Acestea se puteau transmite prin memorie şi memoria era un factor extraordinar, dar, cu toate acestea, era nevoie şi de alte mijloace, împotriva cărora lucra administrația. Hârtia sau o bucată de creion erau de neconceput în penitenciar, în timpul comunismului. Era o crimă să fie găsită asupra ta o bucățică de hârtie. Controalele erau săptămânale şi erau extrem de severe. Atunci deținuții au

început să scrie pe pereți, cu o bucată de sârmă, un text, fie de rugăciune, fie de cultură, o poezie sau un citat dintr-un scriitor şi aşa mai departe. Când administrația a surprins aceste mijloace, atunci a rezugrăvit toți pereții, stropind, ca să creeeze reliefuri pe care să nu se poată scrie. Atunci deținuții au inventat scrierea pe talpa bocancului. Şi anume, puțin var ras de pe perete şi cu puțină emulsie de săpun, făcute pastă, cu care se ungea talpa bocancului şi, apoi, cu ceva ascuțit, se putea scrie. Când a fost surprinsă şi această metodă, au schimbat bocancii şi au pus tălpi de cauciuc striat, pe care să nu se poată scrie. Atunci s-a scris pe limba de la bocanc şi, într-o zi, s-a confiscat de la toți bocancii limba.

S-au mai folosit şi bucăți de scândură, furate de undeva, şi pe care, tot cu var şi cu săpun, folosind puțină smoală furată de pe pereții toaletei, se scria o rugăciune sau un text; se învățau şi limbi străine, dar acestea erau mijloace mai rare. Atunci s-a inventat codul Morse pe ață. Adică se scoteau fire din cămaşă şi se realiza o ață, pe care se

făceau noduri, iar două noduri unul lângă altul era linia din alfabetul Morse, nodul mai îndepărtat fiind punctul, şi, aşa, ața, în metri şi kilometri, se făcea ghem şi se putea transmite un text. Trebuie să vă spun că au fost capitole întregi din Noul Testament pe care unii deținuți mai vechi le ştiau pe de rost. A existat şi un curs de Istorie a literaturii engleze, făcut de un profesor de specialitate pe un ghem, care a circulat din celulă în celulă, până când, bineînțeles, a fost prins.

Alfabetul Morse, cel puțin la Aiud, unde eu mi-am cheltuit patru ani şi trei luni, era folosit în marele celular. Aiudul este o închisoare foarte mare, foarte complexă, cu foarte multe secții. Dar secția principală este celularul, care este în formă de T, cu patru etaje. Cândva i s-a făcut o instalație de calorifer. Va fi funcționat, poate, odată, în vremuri imemoriale, dar cel puțin cât am fost noi pe acolo, nu a funcționat deloc. Țevile, însă, existau. Aceste țevi s-au dovedit a fi un extraordinar mijloc de comunicare. Cineva a inventat Morse prin percuție. Şi anume, cu o pietricică

furată de undeva, de afară, şi păstrată cu mare scumpătate la bocanc, se putea bate în țeavă în aşa fel încât două sunete apropiate erau linia şi un sunet mai îndepărtat era punctul. Avantajul era că se putea comunica pe o distanță foarte mare. Adică, dacă cel care emitea avea norocul să se găsească la parter, cam către mijlocul T-ului, atunci sigur sunetele pătrundeau până la etajul patru. Deci, pe verticală nu era o problemă. Pătrundeau şi pe cele două laturi scurte ale T-ului şi pe o foarte mare distanță, neajungând, însă, chiar până la capăt pe coada T-ului, care era foarte lungă. În felul acesta se transmiteau şi ştiri şi veşti despre unii sau alții, se învățau rugăciuni şi se țineau şi predici.

De altfel, era aproape obligatoriu pentru orice deținut, că să-şi uşureze şederea, să învețe imediat alfabetul Morse, nu numai să emită, dar să şi recepționeze prin ureche şi, începând cu Sfântul Nicolae al anului 1960, am fost rugat din mai multe celule să le vorbesc câte ceva deținuților. Atunci, cu pietricica, păzit de un coleg care se plimba în diagonală, le-am vorbit cam douăzeci de

minute şi, de aici, duminică de duminică, la oră fixă, toată lumea trecea pe recepție (ora fixă ne-o dădea orologiul din oraş, care răzbătea până în celular) şi rosteam predica zilei, cuvântul de învățătură, la care, de multe ori, se adăugau rugăciuni.

Trebuie să mărturisesc că şi eu însumi, deşi eram călugăr, am învățat rugăciuni în detenție. Cât am fost afară nu am ştiut niciodată pe de rost Acatistul Maicii Domnului, Acatistul Bunei Vestiri, că nu am avut nevoie să-l învăț - l-am citit de pe carte. Am găsit un dobrogean care-l ştia pe de rost şi l-am învățat de la el. Aşa încât, dacă este mărturie de o putere a rugăciunii ca izvor de putere, în aceste condiții extreme, trebuie să depun mărturia mea şi mărturia miilor ca mine, ce au trecut prin închisorile comuniste, care, credeți-mă, nu au fost deloc uşoare. Am citit nişte pagini scrise de un preot misionar care a fost preot în Siberia (Dimitrie Bejan) şi care a declarat că închisorile din România erau mai crunte decât lagărele ruseşti de la Cercul Polar. Regimul de teroare era cumplit, şi, de aceea, rugăciunea şi credința au şi fost

singurele mijloace de supraviețuire, repet, pentru că ele îți dau şi putere fizică, şi putere să înduri foamea, dispreţuind-o, într-un fel. Pentru că altfel te găseşti la limită.

Să vă spun ce experienţă am avut tot la Aiud: Mă aflam pe secţia a V-a, între vreo douăzeci de deţinuţi, toţi intelectuali sau aproape toţi. Raţia de pâine era de 100 de grame pe zi. Noi eram douăzeci, iar dimineaţa erau introduse pe vizetă două pâini de câte un kilogram, însă tăiate cu o ştanţă, de la administraţie, în câte zece felii. Nu era, însă, retezată şi coaja de jos. Acolo se găsea o bancă, pe care ne puteam odihni. Aveam, în fiecare zi, pe câte unul de serviciu, care primea pâinile, scotea dintr-un loc bine ascuns o bucată de metal, care folosise odată ca blacheu de bocanc, dar, frecat cu foarte multă răbdare de ciment, devenise un mic cuţit, şi, atunci, tăia coaja de jos, pentru a despărţi feliile. Apoi le întindea pe acestă bancă şi fiecare, în ordine alfabetică, venea în faţa feliilor şi aveau dreptul să aleagă felia care i se părea lui că-i mai mare. Ei, cu cât putea să fie mai mare decât o sută de grame,

căci zece grame era deja mult. Dar se acorda această şansă.

A mers o vreme, până când eu le-am făcut o propunere. „Iată despre ce-i vorba: ăştia încearcă să ne animalizeze. Nu vedeţi ce vor să facă din noi? Să ne încăierăm, să ne batem… Haideţi să facem un exerciţiu spiritual: să păstrăm aceeaşi ordine, dar, în loc să o iau pe cea mai mare, să iau bucata cea mai mică, iar ultimul o va lua pe cea mai mare. Nu se schimbă nimic. Tot la atâtea zile îmi vine rândul la una”. S-a admis, chiar cu entuziasm. Peste câteva zile au venit câţiva la mine şi mi-au zis: „Părinte, hai să revenim la partea dintâi! Pentru că ochiul îmi spune că aceea este mai mică, dar mâna se întinde către cea care este mai mare şi, atunci, mă înşel şi pe mine, vă înşel şi pe voi”. Atunci am zis: „Suntem într-o situaţie existenţială de limită, în care riscăm să ne alterăm sufleteşte”. Aceasta era lupta puternică. Puterea a venit cu ajutorul credinţei. Nu ştiu câte minuni se vor fi întâmplat, dar nu este oare o minune că Petre Ţuţea a petrecut în puşcărie cruntă şaisprezece ani şi a murit de abia după 80 de ani, fiind încă şi

întreg la minte? El era un om de credință și de rugăciune. Alt exemplu este cel al părintelui Stăniloae: n-a trecut și el prin aceste suferințe și a murit aproape la 90 de ani? A scris până în clipa în care a murit. Acestea sunt minuni de la Dumnezeu!

Așa încât, în încheiere, pentru că formularea subiectului m-a provocat, am ținut să fac câteva considerații teoretice și câteva mărturii directe și personale, pentru ca să vă pun în față, o dată mai mult, rugăciunea ca izvor de putere în încercările vieții. Să dea Dumnezeu ca încercările prin care am trecut noi să nu se mai repete în toată istoria acestui neam! Să dea Dumnezeu ca încercările vieții, pe care Dumnezeu ni le trimite sau ni le îngăduie, să ne ocolească pe fiecare mai mult. Dar dacă asemenea încercări, totuși, vin: o suferință, o boală, o dezbinare, o ceartă în familie, un deces, o durere sub oricare formă, vă îndemn din toată inima: Apelați la rugăciune și, dacă nu știți rugăciuni multe, folosiți rugăciunea scurtă, pe care o foloseau și părinții pustiei! Rugăciunea scurtă și stăruitoare, pentru că aceea este și rugăciunea pe care a folosit-o

Oscar Wilde când se găsea în închisoare şi în urma căreia a scris acea carte, *De Profundis*, pornind de la un psalm! O asemenea experienţă, o asemenea încercare este, de fapt, un fund de prăpastie în care tu ai căzut şi în care Dumnezeu îngăduie să cazi, fie pentru a te încerca, fie pentru a te căli. De aceea, niciodată să nu disperaţi!

Din experienţa mea personală aş da următorul sfat: când te găseşti în fundul prăpastiei să nu disperi, iar, dacă ai ajuns în vârful muntelui, să nu ameţeşti. Să ştiţi că această a doua primejdie este mai mare decât prima: să ameţeşti când ajungi sus. Pentru că în fundul prăpastiei apelezi la rugăciune, ca izvor de putere, însă când ai ajuns în vârful muntelui uiţi de ea. Aceasta nu înseamnă că trebuie să solicităm veşnic de la Dumnezeu fundul de prăpastie, dar, fatalmente, într-o groapă adâncă sau mai puţin adâncă aproape fiecare dintre noi cădem o dată sau de două ori în decursul unei vieţi. Este important să avem această armă, care este rugăciunea nesofisticată, fără pretenţii, fără sfinţenie, care, însă, te sfinţeşte prin sfinţenia ei,

prin care simți că nu mai ești singur, prin care simți că te însoțește în primejdie, că te însoțește în boală, că-ți întinde o mână. Este suficient ca tu să fii receptiv.

Zilele trecute mă întreba un foarte rafinat intelectual, pe care l-am întâlnit în Cluj: „Ce se întâmplă cu experiența mea de fiecare zi? Eu sunt un om de rând. Întâlnirea mea cu Dumnezeu poate să fie permanentă?” I-am spus: „Depinde de dumneata, nu depinde de Dumnezeu. El este întotdeauna gata. Important e dacă tu, ca om, ai suficiente antene pentru El sau dacă devii receptiv la Dumnezeu.” Iată, de exemplu, o floare a câmpului: dimineața roua plutește în aer, iar floarea, dacă își deschide cupa, primește roua, dar dacă nu și-o deschide, nu o primește. Roua există și este gata să roureze, important fiind ca sufletul omului, asemenea unei flori, să se deschidă către Dumnezeu. Dacă se deschide, întâlnirea dintre Dumnezeu și om prin rugăciune, prin contemplația mistică și prin trăirea adâncă, duhovnicească are loc și devine un unicat în viața omului.

Întrebări şi răspunsuri

Ce semnificație au cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „Cel ce-şi mărită fecioara bine face, dar cel ce nu şi-o mărită şi mai bine face. Că vremea s-a scurtat de acum, aşa încât cei ce au femei să fie ca şi cum nu ar avea".

Pe de o parte, este vorba nu de o poruncă apostolică, ci de un sfat apostolic, aşa cum avem porunci evanghelice şi sfaturi evanghelice. Din aceasta derivă, de fapt, monahismul, care este voluntar şi care este elitist, în sensul că viața normală a unui om este aceea de a fi căsătorit, bărbat sau femeie, iar viața excepțională este aceea de a renunța la căsătorie în vederea unei mai ample închinări față de Dumnezeu. Ar trebui să intrăm şi în contextul acestui citat, deoarece Sfântul Apostol Pavel precizează: „pentru că femeia măritată se va îngriji cum să-i placă mai mult bărbatului, dar femeia nemăritată se va îngriji cum să-i placă lui Dumnezeu. Şi, de asemenea, bărbatul căsătorit se va îngriji să-i placă mai mult femeii, dar bărbatul necăsătorit se

va îngriji să-i placă mai mult lui Dumnezeu". Este vorba, deci, de o opțiune, pentru ca dedicarea către Dumnezeu să fie mai multă sau, dacă se poate, să fie totală. Din acest principiu, ca şi din nişte cuvinte ale Mântuitorului, referitoare la cei care se fac fameni pentru împărăția lui Dumnezeu sau de dragul împărăției lui Dumnezeu, îşi găseşte întemeierea monahismul creştin.

Partea din urmă a citatului se referă la Parusie, adică la a doua venire a Domnului, despre care, la vremea aceea, se credea că este foarte aproape. Sfântul Pavel a trebuit să se corecteze, însă, pe sine însuşi, în cea de a doua Epistolă către Corinteni, în care avea să se înțeleagă faptul că Parusia are un termen pe care numai Dumnezeu îl cunoaşte şi pe care noi, oamenii, nu-l putem calcula. Este bine să ştim lucrul acesta, cu atât mai mult cu cât, în vremurile noastre, înfloresc sectele milenariste sau hiliaste, care spun că sfârşitul lumii va avea loc în curând. Vreau să vă reamintesc cuvintele Mântuitorului, care afirmă clar că timpul sfârşitului lumii este rezervat

numai Tatălui a-l cunoaşte. El singur îl ştie şi-l determină, îl decide, atunci când va crede. Dar pentru aceasta ni se cere nouă o permanentă stare de veghe, pentru că intervine întrebarea: de ce în anul 2020 şi nu la noapte? Dacă Dumnezeu hotărăşte să fie la noapte, va fi la noapte sau peste un ceas. Aceasta numai El o ştie şi numai El o hotărăşte. Noi avem datoria să fim veghetori.

Într-o rugăciune au importanță formulele fixe (acatiste, paraclise)?

Desigur că fiecare rugăciune are o formulă. Chiar şi rugăciunea cea mai scurtă, rugăciunea lui Iisus, numită şi rugăciunea inimii, sau a minții, sau rugăciunea minții în inimă: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul!" are această formă. Da, este o formulă adoptată din vechime, din veacurile primare creştine şi care este rostită în practica isihastă, fiind vorba despre o rugăciune continuă, atât în stare de veghe, cât şi în stare de somn. Dar aceasta presupune o practică îndelungată şi controlată. Aşa încât, desigur că rugăciunea este alcătuită şi din cuvinte.

Cuvintele pot să fie imperfecte, dar într-o rugăciune fiecare cuvânt are un rost al lui şi o lucrare a lui. E cuvântul care nu se mai reduce la filologie, ci care devine teologie, adică vorbire despre Dumnezeu sau cu Dumnezeu.

Cum ne putem da seama dacă ceea ce vrem să cerem în rugăciune este bun şi folositor pentru noi? Dacă cer răbdare în boală şi nu vindecare, e păcat?

Răbdarea este o virtute, una dintre cele mai mari ale creştinătății. Mântuitorul Hristos ne îndeamnă: „Când vă rugați, nu spuneți multe!”. Aceasta era şi o reacție împotriva sporovăielilor pe care le practicau fariseii, pentru că Tatăl nostru ştie de ce avem trebuință. Aşa încât nu trebuie să stăruim prea mult în etalarea obiectivelor. Gândul trebuie să-l ai, pentru că te rogi, totuşi, pentru ceva, dar fără să intri în prea multe amănunte, deoarece altfel, într-un fel, Îi tăgăduieşti puterea lui Dumnezeu de a te înțelege chiar înainte de a o rosti tu prin cuvinte. Important este ca rugăciunea să fie sinceră, curată şi stăruitoare, şi, dacă se poate, să crezi cu atâta putere, încât

să elimini chiar speranța: să rămână credința pură. Să crezi că ceea ce ceri de la Dumnezeu s-a şi înfăptuit. În clipa aceea Îi şi mulțumeşti , fără îndoială.

Cum poate un medic să-i ajute pe bolnavi să se vindece moral? Ar putea medicul să înlăture cauza adevărată a bolii?

Dacă medicul îşi asumă şi rolul de preot. De obicei nu şi-l asumă. Sunt foarte puțini medici care îşi asumă şi rol de preot, adică să devină şi medic sufletesc sau să-i aplice pacientului o terapie duhovnicească. Este motivul pentru care, în spital, s-a simțit nevoia de preot şi motivul pentru care şi Biserica noastră a introdus preoții în spitale.

Am stat unsprezece ani în America, unde nu am fost preot de parohie, dar am mers, deseori, prin spitale, să-i văd pe bolnavi. Este una dintre cele mai interesante şi mai gingaşe experiențe. Să te duci la căpătâiul unui suferind şi, chiar dacă nu-i spui o rugăciune, ci doar îi pui mâna pe frunte, să simtă el mâna preotului, că este o mână prietenoasă, e un fapt cu adevărat marcant şi pentru tine, ca om. Nu-ți cere să-i citeşti niciun

fel de molitfă, dar simpla ta prezență pentru el este extraordinară. Nu vă puteți imagina ce efect are! Aşa încât, până la urmă, prezența preotului în spital este nu numai auxiliară, ci este complementară medicului. Adică medicul operează cu ştiința lui, cu armele lui, cu instrumentele lui, pe care ştiința i le pune la îndemână, iar, în completare, preotul lucrează cu instrumentele duhovniceşti, care-i sunt proprii: cu cuvântul bun, cu atingerea mâinii, cu rugăciunea şi, până la urmă, cu împărtăşirea cu Sfintele Taine, care, însă, trebuie făcută cu foarte multă grijă, fiind bolnavul pregătit dinainte, pentru că există şi această superstiție că, dacă îi oferi Împărtăşania, el o să moară. Adică tocmai pe dos. Aşa încât pacientul trebuie foarte bine pregătit în acest sens, pentru că, dimpotrivă, primirea Cuminecăturii este spre sănătatea trupului şi a sufletului său.

Cu aceasta se intră în ceea ce se numeşte psihoterapie, ştiințific vorbind, adică lucrarea duhovnicească asupra sufletului bolnavului, care poate să aibă şi care are şi un temei ştiințific. Acest temei se referă la participarea cortexului,

adică a scoarței cerebrale, a sediului conştiinței noastre, asupra proceselor de fagocitoză şi leucopoieză, adică a sistemului organo-vegetativ al corpului omenesc, prin care el îşi crează factorii de apărare: globulele albe şi anticorpii. De obicei acestea se fac la modul inconştient, aşa cum nu suntem conştienți de bătăile inimii sau de circulația sângelui. Acestea fac parte din aşa-zisul sistem organo-vegetativ, la care conştiința nu participă. Aşa şi cu producerea acestor globule albe, care sunt soldații de apărare în cazul unei infecții a organismului sau asupra anticorpilor: creierul nu participă. Ele se reglează printr-o glandă, care se găseşte sub encefal şi care se numeşte hipotalam. Între cortex şi această glandă există un tract nervos. Şi, dacă angajezi prin credință şi prin rugăciune scoarța cerebrală, o activezi şi o direcționezi către acest sistem de apărare, atunci se produce un influx nervos pe acest tract şi, atunci, hipotalamusul capătă mai mare putere de acțiune, procesul de producere de globule albe şi de anticorpi accentuându-se şi amplificându-se. E ca şi cum ai genera o armată pe un

câmp de bătălie, în care duşmanul este foarte puternic. Vii cu nişte rezerve şi revigorezi armata, pentru că este un război care se duce între factorii nocivi, între microbi şi bacterii, pe de o parte, şi între sistemul de apărare al organismului, pe de altă parte.

Această participare conştientă a conştientului, prin scoarța cerebrală, la acest proces de apărare a organismului, face parte din ceea ce se numeşte psihoterapie, iar preotul, cu rugăciunea lui, este foarte, foarte implicat, pentru că rugăciunea trebuie să fie neapărat conştientă. Ea este cea mai bună întrebuințare a intelectului! Aşa încât, dacă medicul este un om de credință şi de pregătire minimă şi se apleacă asupra bolnavului cu aceste arme, este foarte bine şi şansele sunt de vindecare, dar dacă nu îl are alături pe preot, atunci este mult mai greu atât pentru el, cât şi pentru suferind.

Care este rolul şi locul rugăciunii către sfinți în viața creştinului ortodox?

Noi credem în sfinți şi pentru faptul că, prin viața lor, au devenit exemple pentru viața noastră, deci ni se constituie

ca modele, dar şi pentru faptul că pot să fie mijlocitori între noi şi Dumnezeu, nu în sensul în care spun neoprotestanții, că Dumnezeu nu are nevoie de intermediari, pentru că Dumnezeu este atotputernic. Ştim că Dumnezeu este atotputernic, dar se crează această comuniune, pentru că Biserica lui Dumnezeu este o comuniune. Un teolog occidental spunea că „Iisus Hristos nu este întreg fără sfinții lui”. Adică sfinții întregesc, la modul nostru logic de a gândi, aşa cum Hristos fără Biserică nu ar fi Hristos întreg. Biserica este trupul lui Hristos, un trup al cărui cap este Iisus Hristos Însuşi. Iisus Hristos şi Biserica alcătuiesc un întreg. Din Biserică, în etajul superior, fac parte sfinții, aşa că nu văd cum ar fi eliminați din comuniune şi din această rugăciune. Nu în sensul acela vulgar, că este mijlocitor sau că este omul care îl bate pe Dumnezeu pe umăr şi-l face atent la ce spui tu. Nu trebuie să gândim lucrurile la modul vulgar, ci să le gândim în forul lor duhovnicesc, prin prisma comuniunii care se realizează între Dumnezeu şi omenire, prin Biserica Sa.

Care credeți că este rolul artei în cadrul Bisericii, în viața omului? Credeți că Vasile Voiculescu a realizat prin opera sa o metodă de rugăciune? Poate, deci, să fie poezia o rugăciune?

Biserica a cultivat artele şi mă gândesc, prin aceasta, la pictură, la muzică, la sculptură (cu toate că la noi, în răsărit, Biserica a făcut uz mai puțin decât în Apus de ea), la arhitectură, artă decorativă, etc. A cultivat şi cultivă artele nu ca pe un auxiliar şi nu în virtutea esteticului, desprins sau gratuit, ci acordându-le o funcție liturgică. Zicând acestea, aş privi cu un mai mare interes imnografia.

Imnografia este o rugăciune colectivă, se psalmodiază şi nu se aplaudă. De obicei este cântată în picioare. Dacă se cântă într-o sală de concert „Tatăl nostru", să ştiți că datoria noastră este să ne ridicăm în picioare şi să nu aplaudăm la sfârşit, pentru că, de fapt, ni se cântă o rugăciune şi nu o simplă piesă de concert.

În ce priveşte pictura, m-aş limita doar la icoană, adică la rolul ei, despre care am scris o carte cândva. Icoana nu este făcută doar ca să înfrumusețeze biserica, deci să-i înnobileze aspectul prin prisma

esteticului, şi icoana nu este nici măcar ceea ce s-a pretins cu foarte multă gratuitate că este, adică „Biblia neştiutorilor de carte”. Nu este adevărat. Pictura autentică răsăriteană, bizantină, athonită, pretinde să ştii foarte multă carte şi e departe de a se adresa celor analfabeți. Este de atâta finețe şi de atâta înălțime teologică, încât, ca să o pătrunzi cu adevărat, îți trebuie o adevărată cultură teologică. Să ne gândim la bisericile din Moldova, acestea vechi, de pe vremea lui Ştefan cel Mare, ale lui Petru Rareş. Zăboviți puțin şi veți vedea că cele mai frumoase picturi se găsesc la înălțimi foarte mari, inaccesibile. Nouă, celor de astăzi, ne trebuie instrumente speciale, scară sau altceva ca să ajungem la ele pentru a le putea studia. Dar acolo, la înălțimea aceea de patru-cinci metri, unde sunt zugrăvite scenele care alcătuiesc acatistul Bunei Vestiri sau sinaxarele, care dețin o foarte mare teologie, acestea nu sunt făcute pentru privirea imediată: sunt la înălțime, sunt inaccesibile. Dar pictorul nu a făcut niciun fel de rabat de estetic sau de teologic, ceea ce înseamnă că icoana are, până la urmă, o funcție

liturgică; ea participă la actul liturgic, e mai mult decât artă.

Icoana, ca orice pictură, devine accesibilă prin lumină şi lumina însăşi participă la actul liturgic. Arghezi are, într-o poezie, două versuri foarte frumoase: „De sus de tot o rază aurie, ia parte-n bolți la Sfânta Liturghie”. Raza aceea, care pătrunde oblic de undeva, din turn, şi cade pe o icoană, de fapt, luminând icoana, participă la actul liturgic. Este rațiunea pentru care toate cultele au cultivat artele, dar nu ca pe un adjuvant, ca pe ceva auxiliar, ci cu sensuri şi implicații mult, mult mai profunde.

Şi despre Vasile Voiculescu am scris câte ceva. Acesta, prin frecventarea cercului de la Mănăstirea Antim, din anii ´50, care s-a numit, mai târziu, Rugul Aprins, a intrat în literatura filocalică şi, prin literatură, a intrat în trăire. L-am cunoscut îndeajuns de aproape şi Voiculescu nu rămâne numai un mare poet, ci un trăitor al poeziei lui. Poezia lui religioasă a evoluat treptat, de la forme mai mult descriptive, pe care le avea în poeme cu îngeri, la forme înalte, de adevărate imne divine, în ultimele sonete, închipuite

ale lui Shakespeare, în traducere imaginară a lui V. Voiculescu, operă care a fost publicată postum şi care reprezintă una dintre culmile poeziei româneşti.

Scriind această poezie, de fapt, el o trăia şi poate că prin el s-a realizat la noi, în literatura şi spiritualitatea noastră, ceea ce afirma abatele Bremond, că, în ultimă instanță, poezia devine rugăciune. Vasile Voiculescu era un trăitor al poeziei, un trăitor al rugăciunii. Era un isihast.

Cum vedeți relația dintre geniu şi sfânt în lumea actuală? Credeți că operele lor sunt de egală valoare?

Nu sunt de egală valoare, pentru că sunt pe trepte diferite. Adică geniul ține mai mult de performanța laică, să zicem, pe câtă vreme sfântul ține de performanța duhovnicească. Adică planurile lor se pot întretăia, dar nu se pot confunda. Este foarte greu să vorbeşti despre un geniu, aşa cum este foarte greu să vorbeşti despre un sfânt. Thomas Carlyle are o carte intitulată *Eroii*, în care vorbeşte despre eroul ca geniu şi despre eroul ca sfânt. Această operă are câteva capitole care vă vor da răspunsul.

Creația poetică poate da dreptul la revoltă umană în raport cu Dumnezeu?

Îl avem în față pe Arghezi. Arghezi a fost un mare revoltat, dar nu înseamnă că a fost mai puțin poet religios. Înainte de a-l consacra pe Voiculescu, Şerban Cioculescu mi-a spus, odată, într-o convorbire, că, totuşi, Arghezi rămâne cel mai mare poet religios al nostru. Nu pentru faptul că ar fi trăit religia, în sensul în care vă vorbesc eu, ci pentru că renunțase chiar şi la rugăciunea formală, renunțase la ritualuri şi scrie undeva: „Rugăciunea mea e gândul". Aşa se definea el, dar trebuie să vă spun că gândul, totuşi, nu este rugăciune. Gândul este contemplație, iar contemplația nu este rugăciune. Dar toți psalmii lui sunt accente de revoltă împotriva lui Dumnezeu şi, totuşi, cred eu, sunt opera unui ins care era limitat şi se limita pe sine însuşi.

Am recitit Psalmii lui Arghezi şi să vedeți că în toate cazurile numai Dumnezeu este vinovat; niciodată subiectul nu-şi reproşează ceva. El este opusul lui Voiculescu. Voiculescu scria într-o stare de umilință şi, de aceea, poezia lui este

foarte înaltă. Arghezi a scris în stare de revoltă şi, de aceea, poezia lui este zguduitoare, dar nu şi foarte înaltă. Este o poezie apteră, într-un fel: lipsită de aripi. Dar revolta face parte din datele omului, datele dramatice ale omului. Să ne amintim de Iov! Iov şi-a ridicat pumnii amenințători către Dumnezeu, dar a trebuit să-şi dea seama, până la urmă, că revolta este zadarnică. Revolta este un dat uman, care poate să prăbuşească, dar care poate să şi mântuiască. Ea nu trebuie condamnată ca atare, pentru că face parte din procesul de normalitate al insului care se ia în serios şi a insului care problematizează legătura dintre el şi Dumnezeu, şi, de îndată ce o problematizezi, este aproape de rezolvare. Este mai rău să fii indiferent, adică să fii căldicel. E preferabil să fii rece sau fierbinte în revolta ta, decît să fii căldicel în indiferență. Indiferent fiind, eşti un om mort!

Dacă ne rugăm pentru cineva care e departe ca să nu ne uite, Dumnezeu ne ascultă rugăciunea?

Este foarte important să te rogi pentru tine, dar şi mai important este să te rogi

pentru alții. Atât de important, că în limba greacă există două cuvinte deosebite pentru rugăciunea obişnuită: rugăciunea pentru tine însuți şi rugăciunea pentru altul. Există acea icoană, a Dreptului Judecător, care are de o parte şi de alta pe Maica Domnului şi pe Sfântul Ioan Botezătorul şi care se cheamă Deisis. Deisis este numele Maicii Domnului în această ipostază de rugătoare, cea care, la Judecata de Apoi, se roagă pentru noi către Fiul său. Aşa încât a te ruga pentru altul este mai mult decât recomandat. Avem exemple în Evanghelie, ca, de pildă, cazul paraliticului care a fost adus la Iisus în casă de către patru prieteni, pe targă şi, pentru că nu au putut să ajungă la Iisus din cauza mulțimii care înconjura casa, atunci s-au urcat pe acoperişul ei şi acolo, prin acea spărtură, care exista în orice casă romană sau israelită, l-au lăsat pe funii, aşa cum lăsăm noi mortul în groapă, în fața lui Iisus. Iar Mântuitorul, văzând credința lor, a săvârşit minunea. A lor, a celor patru prieteni! Nu se spune că ar fi fost vorba de credința lui. Nici nu ştim dacă el L-a rugat; Iisus nici nu l-a întrebat.

Aici nu se face nicio referire la credința sau necredința subiectului, ci numai la credința celor patru, care-l aduseseră. Rugăciunea lor a fost eficientă, lucrătoare. Este foarte important şi foarte generos, aproape divin, să înveți să te rogi pentru altul.

Întorcându-mă, aşadar, la „rugăciunea din afară”, trebuie să vă spun ceva din experiența de detenție, mărturisind că acolo se simțea că cineva se roagă pentru tine, în afară de faptul că şi tu aveai impresia că te rogi pentru ai tăi, pe care i-ai lăsat, pentru că, în fond, rugăciunea era singurul mod de comunicare. Să vă spun că, după ani de zile, universul acesta de celulă devine un univers al tău, pe care ți-l organizezi tu, cum vrei, în interiorul tău. Lumea de afară se depărtează încetul cu încetul, devine foarte departe: părinții tăi, frații tăi şi toți ceilalți.

Acum un an şi ceva, de 1 decembrie, veneam de la Alba-Iulia, de la serbarea națională, şi l-am întrebat pe şofer dacă ştie cumva unde este puşcăria? Şi-mi spune că nu ştie, dar că ar fi undeva pe dreapta. Şi, într-adevăr, a întors maşina

şi mi s-a descoperit în faţă celularul acela imens. Am coborât din maşină şi am contemplat îndelung. Surpriza mare pentru mine era că această închisoare există, al doilea, că există pe planeta numită Pământ şi, al treilea, că există într-un oraş, şi anume în mijlocul unui oraş, nu în marginea lui. Inimaginabil e că peste drum trăiau oameni liberi, familii cu copii care mergeau la şcoală, la numai câţiva metri de noi, care eram atât de îndepărtaţi de lume. În aceste condiţii comunicarea cu lumea, cu ai tăi, nu se mai poate face decât numai prin rugăciune. Alt mijloc nu există. Şi, să ştiţi un lucru, rugăciunea, în aceste condiţii, are o adresă precisă, pe care numai ea o ştie.

Dintre cei care erau afară nimeni nu ştia unde suntem, pentru că secretul era total. Nici noi nu aveam voie să ştim în care celulă sau etaj ne găsim. Eram duşi dintr-o parte în alta cu ochelari negri sau cu mantaua pe cap. Secretul era desăvârşit: nu aveai voie să ştii dacă e marţi sau miercuri, dacă afară e vară sau iarnă. Totul era sub obloane şi sub legea secretului, dar aveai certitudinea că cel care se roagă afară pentru tine te

găseşte precis în celulă. Am stat multă vreme la Jilava, care este o închisoare subterană, şi am trăit acest fenomen. Celulele comunică cu şanţul care face legătura cu partea de deasupra şi, vara, ferestrele sunt deschise. De ani de zile vin rândunelele şi-şi fac cuib în celule. Există un bec care arde ziua şi noaptea, pentru că acolo nu ai voie să stai pe întuneric, unul dintre dorurile mari fiind să ajungi odată să dormi cu lumina stinsă, pentru că trebuie să fii tot timpul sub supraveghere. Aşa încât, deasupra becului de la intrare, era o mică platformă şi acolo rândunelele îşi făceau cuib. Ei bine, în fiecare primăvară fiecare rândunică venea exact la cuibul ei din celulă, din sutele de celule care erau acolo. Ele deveniseră blânde şi le-au marcat la un picior deţinuţii mai vechi în toamnă, iar când veneau primăvara le luau în palmă şi se uitau la semnul de la picior. Deci, dacă rândunica ştie să găsească o celulă, cum să nu ştie rugăciunea? Aşa că, dacă este plecat undeva, într-o călătorie, departe, sau a fugit de acasă, s-a pierdut în lume şi nu ştii unde este, dacă eşti mamă şi este copilul tău şi te rogi pentru

el, să fii sigură că rugăciunea este singura care-i ştie adresa. Acesta este unul dintre miracolele rugăciunii că nu greşeşte niciodată adresa!

În acatistul Rugului Aprins se spune: „Bucură-te, Mireasă, urzitoarea de nesfârşită rugăciune". Ce rol a avut acest grup în viața duhovnicească postbelică?

La mănăstirea Antim din Bucureşti, încă din anii ´46-´47, s-a înfiripat o mişcare care s-a definit a fi, mai târziu, a Rugului Aprins. Eu aş lua-o de mai înainte de ´45-´46, când un intelectual foarte rafinat, evreu, pe nume Marcel Avramescu, foarte talentat, s-a convertit el, cu întreaga familie, la creştinism şi cu atâta putere, încât patriarhul Iustinian l-a hirotonit preot şi i-a dat biserica Schitul Maicilor. Părintele Avramescu a avut o foarte mare putere de atracție asupra intelectualității bucureştene, iar predicile sale, care erau de o înaltă ținută estetică şi teologică, erau cu regularitate ascultate de persoane şi personalități ca Vasile Voiculescu, Ion Marin Sadoveanu, Profesorul Alexandru Mironescu, Ion Barbu, etc. La un moment dat,

Părintele Avramescu a trecut printr-o criză şi aceştia, care mergeau frecvent la el, au rămas pentru o vreme cam singuri. Atunci s-a ivit Sandu Tudor (poet, gazetar, pamfletar), cunoscut în presa interbelică, dar care avea o foarte vastă cultură de autodidact, cum ar fi cea de teologie. Cunoştea bine pe Sfinţii Părinţi, cunoştea literatura filocalică şi era bine primit printre călugării de la Cernica, pentru că mergea uneori să le ţină conferinţe. Unii îl luau în serios, alţii nu. Dar atunci, în anii ´50, chiar ´51-´52, gazetarul Sandu Tudor s-a hotărât să devină călugăr şi a intrat în mănăstirea Antim ca frate, a ocupat o chilie de deasupra clopotniţei, pe care şi-a mobilat-o şi în care şi-a adus vasta sa bibliotecă. Mai târziu a devenit schimnic, cu numele Daniil, şi, astfel, la mănăstirea Antim, la care el devenise călugăr, s-au readunat intelectualii pe care i-am pomenit şi s-a constituit acest cerc, care nu era o organizaţie, ci era un cerc de prieteni, fără nicio intenţie subversivă la adresa regimului.

Dintre figurile Bisericii trebuie să-l citez neapărat pe părintele Dumitru Stăniloae,

care era mentorul teologic al lor, şi pe părintele arhimandrit Benedict Ghiuş, care era adevărata cremă duhovnicească. Crema duhovnicească nu era Sandu Tudor. El nu avea nici cultura şi nici puterea de trăire a părintelui Benedict. Viața părintelui Benedict se apropia de cea a unui sfânt şi nu păcătuiesc spunând acest lucru, pentru că l-am cunoscut foarte bine, eu şi generația mea. A fost şi el călugăr de mănăstire la Antim, a murit la adânci bătrâneți, în mănăstirea Cernica, unde este şi înmormântat, dar nu înainte de a fi diortosit *Proloagele* de la Neamț, adică viețile sfinților, care, mai târziu, au apărut la editura Mitropoliei de la Craiova. Mai citez pe cei care frecventau acest cerc: părintele Sofian Boghiu, părintele Felix Dumneac şi pe părintele Roman Braga, trecut prin închisori (de fapt, toți au trecut prin închisori).

Trebuie să vă spun că, exceptându-l pe Andrei Scrima, care era tânăr şi care a plecat la timp în străinătate, toți au fost arestați, judecați, condamnați, chiar în lotul care s-a numit al „Rugului Aprins”. Ce făceau acolo? Se ținea o conferință pe o temă filocalică, de mare

frumuseţe şi adâncime, şi se cânta în comun, în biblioteca mănăstirii, de obicei. După ce participau la vecernie, o dată pe săptămână, se retrăgeau în bibliotecă şi acolo, fără obloane trase şi fără foarte multe secrete, cântau câteva imne, se ţineau, deci, şi conferinţe, dezbateri pe seama conferinţei, etc. În fond, erau introduceri în literatura şi duhovnicia filocalică şi se făcea introducere în Rugăciunea inimii sau Rugăciunea isihastă. Un rol important în această treabă l-a avut un călugăr rus, Ioan, refugiat din cauza comunismului din Uniunea Sovietică şi care se aşezase la mănăstirea Cernica.

Trebuie să vă spun că această practică - a rugăciunii isihaste - de care eu, în comunicarea mea, am vorbit numai în treacăt - dacă nu este supravegheată şi controlată suficient de părintele duhovnicesc poate să dea naştere unor accidente grave (de ordin spiritual, bineînţeles). Aşa încât nu ştim când şi dacă această binecuvântare s-a întrerupt. Dacă, poate, s-a întrerupt, ea a fost reluată, reînnoită prin acest călugăr rus, care a dat binecuvântarea celor de la Antim şi care s-au

angajat: printre ei părintele Benedict Ghiuş şi părintele Sofian Boghiu. Sunt primii pe care i-aş cita cu toată convingerea şi fără reţinere. Mai târziu s-a adăugat şi părintele Adrian Făgeţeanu. A fost un curent extraordinar, care, în fond, era una din expresiile duhovniceşti de reacţie împotriva comunismului ce se instala tot mai puternic în ţara noastră.

Trebuie să citez şi împrejurarea în care stăpânirea a început să fie alarmată. În 1957 părintele Andrei Scrima a reuşit să obţină permisiunea de a pleca în străinătate. La Paris s-a cunoscut cu marele teolog Olivier Clement, căruia i-a povestit ce se întâmplă. Şi Olivier Clement, aşa cum sunt occidentalii – naivi, în mare măsură - fără să intuiască primejdiile care ne pândeau pe noi, în interior, s-a apucat şi a scris o pagină întreagă în ziarul „La Réforme" despre această mişcare şi, dând nume, şi, mai mult decât atât, spunând că este o mişcare cu caracter anticomunist, cu precizarea că monahismul românesc din filosofic devine filocalic, a scris că, de fapt, ea constituie şi prefigurează o mişcare anticomunistă patronată de Patriarhul

Iustinian. Imaginaţi-vă că Securităţii nu i-a trebuit altceva decât să aibă acest articol de ziar şi să-i ia unul câte unul. Eu am fost luat pe altă linie decât Rugul Aprins, pentru că nu mă număram printre ei. Eu nu am fost mistic niciodată, fiind un călugăr de natură niţel mai haiducească, aşa încât aveam destulă decenţă ca să nu aspir la înălţimile la care erau ei. Sunt, însă, în cunoştinţă de cauză, pentru că am lucrat ani de zile în acelaşi birou, la biblioteca Patriarhiei, cu părintele Andrei Scrima, care era unul dintre ei şi-mi povestea totul.

Vreau să adaug că părintele Daniel Sandu Tudor, care a patronat acest grup, a murit în închisoare, la Aiud. După ce stătusem în aceeaşi secţie, a 12-a TBC, a fost ridicat din ea şi, la scurt timp, am aflat că a murit în altă parte a închisorii. Ne-am adunat, apoi, câţiva. Eram diacon, nici măcar nu eram preot, şi i-am făcut, în şoaptă, slujba înmormântării, fără să-l fi văzut şi fără să fi ştiut unde este îngropat, pentru că nu se punea niciun fel de cruce şi nu se făcea nici un fel de mormânt. Singur mormântul părintelui Haralambie Vasilache, care a murit acolo,

a fost identificat, cu mare greutate, datorită unui semn reținut de cineva, dintre cei care făceau îngropările. Daniel Sandu Tudor a scris acest acatist, la care s-a referit întrebarea, „Acatistul Rugului Aprins”, care este de o mare frumusețe şi de o mare profunzime.

Cum se poate tălmăci versetul: „Cred, Doamne, ajută necredinței mele”?

Acest verset este una dintre cele mai frumoase alocuțiuni pe care le cunoaştem din Sfânta Evanghelie. Este vorba despre stăpânul unui serv, care vine la Iisus cu rugămintea de a-i vindeca sluga. Nu era iudeu. Mântuitorul îl întreabă: „Crezi tu că pot să fac eu asta?” Iar el spune: „Cred, Doamne, ajută necredinței mele!”. Aceasta înseamnă că era conştient de ce spunea, deoarece el credea. Dacă nu ar fi crezut, nu s-a fi dus la Iisus. Trebuie, însă, să înțelegem că, în sine, credința omului nu este niciodată suficientă în fața lui Dumnezeu. Eu v-am vorbit de rugăciune, de puterea credinței, dar să ştiți un lucru: omeneşte, noi suntem limitați. Întotdeauna între ceea ce putem noi să realizăm şi deplinătate rămâne

un gol, iar acest gol este umplut de Dumnezeu. Acest act de a umple această diferență, pentru că trebuie neapărat să ajungi la plinire, se numeşte har.

Părintele Nicolae Steinhardt are o imagine care mi-a plăcut, într-o predică de-a lui, făcând o paralelă între cum se comportă diavolul şi cum se comportă Dumnezeu. Diavolul se comportă ca un contabil: stă cu tăblița şi cu condeiul după tine şi te notează: toate păcatele, mai mari sau mai mici, tot, tot, ca să umple tăblița. Şi-o umple cu multă trudă, dar, până la urmă, vine Dumnezeu, care se poartă ca un boier, ia mâneca şi şterge tăblița. Dumnezeu se comportă ca un rege, care e foarte bogat, dar şi foarte generos. De aceea, în „Cred, Doamne, ajută necredinței mele", pe de o parte este vorba de expresia credinței, iar, pe de altă parte, de expresia corectă a conştiinței, căci credința ta de om nu este niciodată suficientă ca să umple măsura de sus şi numai Dumnezeu este Acela care ți-o umple. Când ajunge un om să Se minuneze Dumnezeu de el, atunci se poate numi a fi un om adevărat.

Există o expresie: „Iubeşte şi fă ce vrei". Ar avea o asemenea valabilitate şi astăzi?

Da. Cum să nu? Dacă ţi-ai însuşit virtutea iubirii, iubirea ca virtute teologică, bineînţeles, fă ce vrei, pentru că, în virtutea iubirii, nu poţi să mai faci ceva rău. Aşa încât e valabilă mereu. Dar cât de greu putem să ajungem la această iubire desăvârşită…

Este bine să ne izolăm de cei din jur nu numai în timpul rugăciunilor, ci şi în viaţa obişnuită?

Nu. În timpul rugăciunii e permis, pentru a avea un mediu propice pentru concentrare. Rugăciunea presupune neapărat concentrare, iar concentrarea nu este o treabă simplă. Vă spun din experienţă personală: chiar după ani îndelungaţi mintea omului este foarte lucrătoare şi, în timpul rugăciunii, vin deseori gânduri care sunt străine de rugăciune. Rugăciunea presupune o mare putere de concentrare, iar concentrarea nu se poate obţine în preajma altora şi, cu atât mai puţin, în aglomeraţie. Sigur, te poţi ruga şi în tren, dacă închizi ochii şi dacă ceilalţi tac sau dorm. Dar în restul vieţii

nu-i bine să te izolezi, pentru că omul singur este foarte aproape de omul rău, şi, mai cu seamă, nu este bine să te izolezi de oamenii buni. Dacă poţi, izolează-te de oamenii răi, dar nici de ei, căci s-ar putea să faci ceva bun pentru ei.

Omul este o fiinţă socială, sociabilă, iar Biserica este comunitară prin excelenţă. În măsura în care eşti un membru al Bisericii eşti comunitar şi trebuie să trăieşti în comuniune cu alţii, pentru că, altfel, de păcătuit poţi să păcătuieşti şi singur, dar de mântuit nu te mântuieşti singur, ci numai împreună cu alţii şi numai cu ajutorul altora.

Cum poate evita cineva ca, încercând să atingă smerenia, să nu cadă în timiditate? Există vreo legătură între modestie şi smerenie?

Acestea sunt lucruri foarte subţiri ale sufletului, cu care creştinul trebuie să umble cu grijă. Chiar sfinţii umblau cu foarte multă grijă. Dacă veţi citi sau reciti literatura filocalică veţi vedea aceasta, pentru că e foarte greu pentru unii să-şi măsoare singuri dimensiunile duhovniciei. De aceea, un călugăr adevărat se predă în mâna unui părinte duhovnicesc,

care să-l ghideze, şi-şi predă propria lui voinţă în voinţa celuilalt, aşa după cum Fiul L-a ascultat pe Tatăl, ca să fie o singură voinţă, întotdeauna două voinţe în deplin acord. Singur este foarte greu să te evaluezi.

Treceţi pe la Mănăstirea Suceviţa, dacă nu aţi trecut, şi vedeţi scara Sfântului Ioan Scărarul pe peretele nordic al bisericii, observând cum călugării îmbunătăţiţi, cei care aspiră la sfinţenie, se trudesc pentru treapta înaltă. Ei nu o fac în virtutea sfinţeniei, ci numai din dorul de Dumnezeu. Deasupra sunt îngerii, care-i susţin, iar dedesubt sunt demonii, care caută să-i împiedice şi să-i facă să se poticnească. Veţi vedea acolo un asemenea om căzând în hău de pe penultima sau antepenultima treaptă, deci foarte aproape de mâna lui Iisus, care-L aşteaptă în capătul scării. Ştiţi ce fenomen se întâmplă? În clipa în care se află pe una dintre treptele apropiate de desăvârşire, îi fulgeră un singur gând: „De acum eşti desăvârşit, ai ajuns în capăt, eşti sfânt!" şi, în clipa în care sfântul gândeşte despre sine că este sfânt, atunci a căzut. Aceasta este expresia

mândriei, opusul smereniei, care este păcatul de moarte al omului duhovnicesc.

Smerenia este un sentiment care trebuie să te însoţească permanent. Poate fi asemănată cu modestia. Aceasta nu înseamnă o autoflagelare, înseamnă doar conştiinţa dreptei măsuri, cât poţi şi cât nu poţi. Important este să năzuieşti către mai mult. Dar, vă spuneam eu acel adevăr, că măsura nu se poate umple omeneşte până la capăt, ci doar Dumnezeu, Care întotdeauna vine şi pe cele neputincioase le vindecă şi cu lipsă le împlineşte, aşa cum se spune în formula de hirotonie pe care o face arhiereul, poate s-o desăvârşească.

Dumnezeu pe cele neputincioase le vindecă şi pe cele cu lipsă le împlineşte. Aceste lipsuri, inerente firii omeneşti, sunt împlinite totdeauna de Dumnezeu. Conştiinţa acestui gol inerent firii şi existenţei umane, pe care trebuie să-L umple Dumnezeu, îţi conferă sentimentul smereniei sau al modestiei, al umilinţei. Mândria nu trebuie comparată neapărat cu vanitatea, aceasta fiind, de drept, a prostului. Trufia aceea, fără acoperire, îi aparţine numai prostului. Există o

mândrie care poate să fie vecină cu demnitatea, aşa încât nu trebuie să fie confundate.

Omul trebuie să fie demn. Starea de umilință nu înseamnă înlăturarea demnității. Să ne gândim la Mântuitorul Hristos, Care a spus: „Dacă cineva îți dă o palmă peste obraz, întoarce-l şi pe celălalt" - este un îndemn la smerenie, dar, când El când s-a găsit în fața sinedrului şi a fost pălmuit nu a întors şi obrazul celălalt, ci a spus: „Dacă am vorbit de rău, spune-mi ce am vorbit de rău! Iar dacă am vorbit bine, de ce mă bați?" Aceasta este expresia demnității, a demnității lui Dumnezeu, dar şi a demnității omului în fața justiției.

Repet, sunt lucruri foarte subțiri, care pot să ne păcălească şi se interferează deseori. Dar părinții pustiei recomandă o virtute cardinală în asemenea împrejurări: dreapta socotință sau discernământul, puterea de a discerne între bine şi rău, între o măsură şi alta. Această putere de discernământ, pe care o recomandă şi Sfânta Scriptură, o aminteşte cu insistență şi Sfântul Apostol Pavel,

zicând: „Străduiți-vă să deosebiți duhurile", adică duhul care poate să fie viclean,înşelător şi care poate să fie, pe de altă parte, şi benefic. În privința aceasta insul are foarte multă trudă interioară, iar dacă el singur crede că nu se poate descurca, atunci să apeleze la cineva mai bătrân, mai învățat, la un duhovnic şi să-i spună ce are pe suflet şi acela îl va călăuzi, pentru că va fi în stare ca, din afară, dar în comuniune cu el, să-i citească impasul şi să-i ofere remediul.

Cum ar trebui să trăim „cu rânduială"?

Rânduiala este calea cea dreaptă, calea care-ți convine ție şi convine semenilor tăi. Este un fel de înțelegere mutuală a oamenilor care trăiesc în acelaşi grup social. În virtutea rânduielii avem şi-o rânduială de la Dumnezeu. Adică Dumnezeu ştie ce face cu fiecare om, nu în sensul că l-a predestinat, dar în sensul că Dumnezeu l-a ales şi chiar la vremea în care omul este conştient. Vreau să-l readucem în atenție pe Sfântul Apostol Pavel, care a fost la început Saul şi care crunt i-a prigonit pe creştini, participând ca martor activ la uciderea

Sfântului Arhidiacon Ştefan. A trebuit să descoperim, mai târziu noi, dar mai întâi el, că, de fapt, de atunci Dumnezeu îl alesese şi-l lăsa să-i persecute pe creştini, pentru ca să spună mai târziu cu smerenie: „Eu nici nu sunt vrednic să mă numesc apostol, ca unul care a prigonit Biserica lui Hristos". Dar această smerenie îi dădea o măreţie şi o forţă extraordinară, care a făcut din el marele Pavel. Aşadar, Dumnezeu l-a osebit din alţi oameni, adică i-a hărăzit un rol de care era sau nu conştient, de care, însă, şi-a dat seama mai târziu. Noi, ortodocşii, credem în această rânduială, în această voinţă a lui Dumnezeu, care nu înseamnă neapărat predestinare, pentru că rămâne şi liberul tău arbitru.

Dumnezeu l-a creat pe om liber, pentru că libertatea este unul dintre atributele divine şi Dumnezeu respectă această libertate, aşa cum le-a respectat-o primilor oameni. Le-a spus: „Mâncaţi din toţi pomii raiului, dar din acesta să nu mâncaţi!", însă nu a pus în jurul pomului un gard de sârmă ghimpată sau un zid, care să-l facă inaccesibil. „Dar dacă tu, în virtutea libertăţii tale, vrei să-Mi

calci porunca, mănâncă, dar suporți consecințele"! Şi le-a suportat, adică libertatea i-a lăsat-o întreagă, nu s-a atins de ea. Atunci când îngerul lui Dumnezeu a coborât în Nazaret, la Sfânta Fecioară Maria, ca să-i aducă Buna Vestire, i-a adus şi-o întrebare, adică a fost momentul în care Dumnezeu a consultat voința şi libertatea Sfintei Fecioare. Nu era foarte simplu pentru ea să devină Născătoare de Dumnezeu. Şi, la aceste consultări, Maria i-a răspuns prin acele cuvinte celebre: „Fie mie după cuvântul tău". În clipa aceea s-a produs zămislirea, în clipa în care libertatea Fecioarei şi-a exprimat opțiunea pentru invitația pe care i-o făcea Dumnezeu prin înger. Ar fi avut posibilitatea să spună: „Nu, nu sunt vrednică! E prea greu pentru mine! Doresc o altfel de viață!" fără să fi fost osândită de Dumnezeu. Aici a ascultat de dorința lui Dumnezeu şi a spus: „Fie". Acest „Fie" este acordul dintre voința omului şi voința lui Dumnezeu.

Nu sunt convins că trebuie numit destin acest drum al omului în viață, ci doar o rânduială, prin care omul se pune de acord cu Dumnezeu. Omul are imense

posibilități să-şi rânduiască viața cum crede, dar este bine ca felul în care îşi rânduieşte el viața să fie întotdeauna în acord cu ce ştie el despre voința lui Dumnezeu. Vă pot spune, cu mâna pe inimă, că sunt rele în viață pe care le socotim rele, dar care, de fapt, sunt bune. De exemplu: eu, în biografia mea, număr şi unsprezece ani de viețuire în SUA şi Canada, în cadrul episcopiei misionare. Ei bine, eram cu stigmat, eram anticomunist, ieşisem din închisoare. Ce poate fi mai rău în viața unui om decât anii de temniță? Dar ştiți care mi-a fost certificatul de intrare liberă într-o țară eminamente anticomunistă, cum este America? Certificatul de eliberare din puşcărie! Acesta dovedea că pot intra fără nicio problemă în lumea liberă. Adică ceea ce mie îmi certifica ani de suferință şi ceea ce poate fi mai rău pentru un om, îmi deschidea un drum către o nouă experiență de viață. Atunci am zis: „Doamne, îți mulțumesc pentru toate câte mi-ai dat, căci, dacă nu aş fi avut acest certificat, nu aş fi avut libera intrare!” Iată cum lucrează Dumnezeu!

Tu crezi că te-a pândit o nenorocire când Dumnezeu s-a abătut o pedeapsă asupra ta? Dar nu ştii când această experienţă, pe care tu o calificI drept rea, se va dovedi bună pentru propria ta viaţă, în virtutea aceleiaşi rânduieli pe care Dumnezeu a făcut-o cu tine.

Cum să împăcăm viaţa în societate cu ascultarea duhovnicului, fără să fim extremişti?

Există duhovnici, ca şcoală de duhovnicie, şi aceasta nu de acum, ci din primele veacuri creştine. Adică există o anumită viziune, mai aspră, a duhovnicului asupra subiecţilor săi şi o viziune mai îngăduitoare. Avem în faţă pe Sfântul Vasile cel Mare, care era foarte aspru cu sine, dar şi cu penitenţii săi. Pentru anumite păcate oprirea de la Împărtăşanie era făcută pe un termen lung. A venit mai târziu Sfântul Ioan Postitorul, care a amendat, într-un fel, canoanele Sfântului Vasile cel Mare şi a scurtat termenul de interdicţie de acces la Sfintele Taine. În schimb, a recomandat zile de post mai multe, printr-un fel de compensaţie. Aşa încât şi în ziua de astăzi îi

avem pe marii noştri duhovnici, unii sunt mai exigenţi, mai aspri şi unii mai puţin exigenţi, dar nu extremişti.

Duhovnicul îţi dă un canon şi tu trebuie să-l execuţi, pentru că, dacă nu-l execuţi, păcătuieşti. Important este la ce duhovnic ai mers şi cum ai plecat de la el, dar nu putem vorbi de extremism. Duhovnicul are libertatea să aplice canoanele ca un judecător. Ele nu sunt foarte fixe şi, atunci, în funcţie de subiect şi de pocăinţa acestuia (dacă-i pare rău, dacă varsă o lacrimă) duhovnicul are latitudinea să-i dea un maxim, dacă este mai îndărătnic şi are nevoie de mai multă îndreptare, sau să-i dea un minim, iar la a doua vizită să-l absolve complet. Dacă penitentul este pus pe îndreptare şi cu adevărat făgăduieşte să se îndrepte, atunci vine cu buretele, ca Dumnezeu, şi şterge tăbliţa.

Care este scopul rugăciunii ecumenice? Oare nu este vorba de o rugăciune formală, făcută numai de ochii credincioşilor?

Într-un fel, da. Nu sunt antiecumenist, dar am rezervele mele faţă de el, pentru

că reprezintă şi un fel de compromis când e vorba de actul liturgic şi, mai cu seamă, de Sfintele Taine. Eu am scris cândva nişte fraze mai acide la adresa unor protestanţi, care se îndreptau către Potirul ortodox, pentru a intra în comuniune.

La Cluj există, o dată pe an, o săptămână de rugăciune pentru unitatea Bisericii, o unitate pe care toţi o dorim, deoarece avem poruncă de la Mântuitorul ca toţi să fie una, deci toţi creştinii să fie o singură Biserică. Ea s-a spart în mai multe, după cum ştim. Mişcarea ecumenică îşi propune să refacă unitatea Bisericii, dar, din păcate, şi-a pierdut obiectivele, şi le-a înstrăinat. Eram în America, făcând parte din Conferinţa Ecumenică internaţională, şi, la o şedinţă, se dă vestea cea mare: „Iată, Mişcarea Ecumenică este în plin progres: mai sunt încă şase Biserici care au aderat, aşa că numărul Bisericilor ecumenice a crescut de la 163 la 169!”. Atunci am zis: „Ce fel de progres este acesta în care, în loc să scadă numărul Bisericilor, el creşte? Important ar fi să fie mai puţine Biserici”.

Mişcarea ecumenică este o noţiune aproximativă. Intenţia, la început, a fost

bună, este lăudabilă, nu trebuie renegată, dar am avut o experiență la Cluj, în care Mitropolitul greco-catolic de Blaj şi episcopul greco-catolic din Cluj mi-au trimis o scrisoare şi apoi mesageri direcți, invitându-mă să facem împreună, într-un anumit loc, rugăciuni pentru unitatea Bisericii. La care eu le-am răspuns că nu cred că este posibil, pentru că nu o gândim la fel. „Voi gândiți refacerea unității bisericeşti în jurul Papei de la Roma, iar noi gândim refacerea în sobornicitate. Noi, în Liturghie, avem o zicere: «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim!». Să presupunem că ne iubim îndeajuns - deşi nu ne prea iubim, să fim sinceri - ca să ne putem ruga în comun, dar nu avem acelaşi gând asupra unității, câtă vreme voi o gândiți într-un fel, iar noi într-altul. Dacă ne-am ruga în comun am fi ipocriți şi față de Dumnezeu şi față de semenii noştri”. Toți ne rugăm pentru unitate, dar până vom fi într-un singur gând să se roage fiecare acasă la el.

Ce ne puteți spune despre Acatistul Sfântului Calinic de la Cernica, compus de Înaltpreasfinția voastră? Cărui fapt datorăm această frumoasă piesă a literaturii noastre religioase?

Aceste file de acatist sunt scrise pentru doi sfinți. Primul este Sfântul Ioan Valahul, martir creştin din secolul al XVI-lea, martirizat la Constantinopol de către turci (grecii l-au canonizat cu mult înaintea noastră). De cum i-am citit biografia mi-a fost drag acest copilandru, care a făcut neamul nostru să dea un sfânt de timpuriu. Apoi mai este scris şi pentru Sfântul Calinic de la Cernica. Trebuie să vă spun că aceste file de acatist nu sunt o carte de imne, ci o carte de literatură, de poezie. Nu sunt destinate cultului, adică să fie citite în biserică sau ca rugăciune.

Am început să le scriu prin anii ´50 şi am scris această poezie religioasă în cinstea celor doi sfinți ca pe o datorie de suflet, cu foarte multă dragoste, iubindu-i pe amândoi. Am adoptat canonul, deci forma fixă a acatistului, care înseamnă un număr regulat de versuri, de refrene, de rime. Mai mult decât atât este penibil

ca autorul să-şi explice propria lui operă; aceasta o pot face alții. Eu am făcut-o ca să fie citită. Le-am desăvârşit în timp ce mă găseam în America, unde am scos şi prima ediție, nepusă în comerț, ci doar pentru prieteni.

Redactor: Vlad Botez
Corector: Sebastian Schipor
Tehnoredactor: Alina Andrei
Culegere computerizată: Dana Chivulescu
Design: Gabriela Radu
DTP: Leonard Lunguleac

Bun de tipar: 2013. Apărut: 2013
Editura Doxologia, Cuza-Vodă 51, 700038, IAȘI
Tel.: (0232)216693; (0232)218324; Fax: (0232)216694
http://www.doxologia.ro,
E-mail: editura@doxologia.ro